



EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

1959 • 50 • 2009

EUROPEJSKI TRYBUNAŁ PRAW CZŁOWIEKA

SEKCJA CZWARTA

SPRAWA JAKÓBSKI przeciwko POLSCE

(Skarga nr 18429/06)

WYROK

STRASBURG

7 grudnia 2010

Wyrok ten stanie się ostateczny zgodnie z warunkami określonymi w art. 44 ust. 2 Konwencji.

Wyrok może podlegać korekcie wydawniczej.

WYROK JAKÓBSKI przeciwko POLSCE

W sprawie Jakóbski przeciwko Polsce,

Europejski Trybunał Praw Człowieka (Sekcja Czwarta), zasiadając jako Izba w składzie:

Pan Nicolas Bratza, *Przewodniczący*,
Pan Lech Garlicki,
Pani Ljiljana Mijović,
Pan Ján Šikuta,
Pan Mihai Poalelungi
Pani Nebojša Vučinić,
Pan Vincent Anthony de Gaetano, *sędziowie*,
oraz Pan Lawrence Early, *Kancierz Sekcji*,

Obradując na posiedzeniu zamkniętym w dniu 16 listopada 2010 roku,

Wydaje następujący wyrok, który został przyjęty w tym dniu.

POSTĘPOWANIE

1. Sprawa wywodzi się ze skargi (nr 18429/06) wniesionej w dniu 27 kwietnia 2006 roku przeciwko Rzeczypospolitej Polskiej do Trybunału na podstawie Artykułu 34 Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności ("Konwencja") przez obywatela polskiego, pana Janusza Jakóbskiego ("skarżący").

2. Skarżący, któremu przyznano pomoc prawną, reprezentowany był przez pana B. Sochańskiego, adwokata prowadzącego praktykę w Szczecinie. Polski Rząd ("Rząd") reprezentowany był przez swojego Przedstawiciela, pana J. Wołosiewicza z Ministerstwa Spraw Zagranicznych.

3. Skarżący wystąpił z zarzutem na podstawie Artykułu 9 Konwencji, że wbrew zasadom jego wyznania w więzieniu odmówiono mu diety bezmięsnej.

4. W dniu 1 września 2008 roku Przewodniczący Sekcji Czwartej zdecydował o zakomunikowaniu skargi Rządowi. Zgodnie z Artykułem 29 ust. 1 Konwencji Trybunał zdecydował o łącznym rozpatrzeniu meritum i dopuszczalności skargi.

FAKTY

I. OKOLICZNOŚCI SPRAWY

5. Skarżący urodził się w 1965 roku i aktualnie jest osadzony jest w Zakładzie Karnym w Nowogrodzie.

6. Od 20 czerwca 2003 roku skarżący odbywa karę ośmiu lat pozbawienia wolności nałożoną przez Sąd Okręgowy z Poznaniu w wyniku skazania go za gwałt.

7. Wcześniej skarżący przebywał w Zakładzie Karnym w Goleniowie. Kilkakrotnie występował z prośbą o podawanie mu posiłków bezmięsnych z uwagi na dietetyczne nakazy jego religii. Twierdził, że jest Buddystą i ściśle przestrzega buddyjskich zasad dietetycznych Mahayana, które nakazują powstrzymanie się od spożywania mięsa.

8. W dniu 19 stycznia 2006 roku więzienny lekarz dermatolog zalecił umieszczenie skarżącego na diecie bezmięsnej z uwagi na jego problemy zdrowotne. Na okres trzech miesięcy przyznano mu dietę pozbawioną wieprzowiny (dieta PK), która zawierała bardzo niewielkie ilości mięsa i przysługiwała również sześciu muzułmanom osadzonym w Zakładzie Karnym w Goleniowie.

WYROK JAKÓBSKI przeciwko POLSCE

9. W dniu 20 kwietnia 2006 roku lekarz, który badał skarżącego uznał, że nie ma już medycznych wskazań dla utrzymywania w stosunku do skarżącego diety PK. Dlatego też przerwano stosowanie tej diety. Skarżący sprzeciwił się temu i zagroził strajkiem głodowym.

10. W dniu 27 kwietnia 2007 roku skarżący wystąpił do Prokuratury Rejonowej o wszczęcie postępowania karnego przeciwko pracownikom Zakładu Karnego w Goleniowie. Skarżący twierdził, że pomimo jego kilkakrotnych próśb o zapewnienie mu diety bezmięsnej, otrzymywał posiłki zawierające produkty mięsne. A ponieważ z powodów religijnych nie mógł jeść mięsa, musiał polegać na paczkach żywnościowych otrzymywanych od rodziny. Zmuszony był przyjmować posiłki, które następnie wyrzucał. Odmowa ich przyjmowania została by bowiem potraktowana jako podjęcie strajku głodowego, co z kolei skutkowałoby karą dyscyplinarną. W dniu 13 czerwca 2006 roku Prokurator Rejonowy w Goleniowie umorzył postępowanie karne dotyczące zarzutów skarżącego.

11. W dniu 3 lipca 2006 roku Misja Buddyjska w Polsce skierowała do władz więziennych list popierający wystąpienie skarżącego o dietę bezmięsną. Jego autorzy twierdzili, że Buddyści Mahayana w sytuacji, gdy zmuszeni są spożywać mięso stają przed poważnym problemem natury moralnej. Zgodnie z obowiązującymi zasadami, Buddysta Mahayana powinien unikać jedzenia mięsa, okazując w ten sposób współczucie dla wszystkich żyjących istot. W swoim liście prosili oni dalej władze, aby te po prostu wyeliminowały produkty mięsne z posiłków podawanych skarżącemu.

12. W dniu 17 lipca 2006 roku skarżący zwrócił się do Naczelnika Zakładu Karnego w Goleniowie z prośbą o podawanie mu posiłków bezmięsnych, argumentując to dietetycznymi wymogami jego przekonań religijnych. Stwierdził on, że dieta PK zawiera produkty mięsne i dlatego też nie zaspokaja jego potrzeb. Prośba skarżącego została odrzucona w dniu 16 października 2006 roku. Decyzja ta nie podawała żadnych powodów.

13. W dniu 21 sierpnia 2006 i 31 sierpnia 2006 roku skarżący wystąpił do Prokuratury Rejonowej o wszczęcie postępowania karnego przeciwko strażnikom więziennym. Twierdził on, że dokonano ingerencji w jego przekonania religijne, w szczególności dlatego, że strażnicy więzienni używali w stosunku do Misji Buddyjskiej w Polsce określenia "sekt". Ponadto wrzucili oni do toalety religijne publikacje należące do skarżącego. W dniu 19 sierpnia 2006 roku skarżący, po przyjęciu odwiedzin rodziny, został poddany rewizji osobistej. Zdjął on wówczas swoje ubranie, za wyjątkiem bielizny, po czym strażnik więzienny miał dotykać intymnych części jego ciała. Następnie nakazano mu ukucnąć, a pozostali strażnicy więzienni wyśmiewali się z niego.

14. W dniu 29 października 2006 roku Prokurator Rejonowy w Goleniowie odmówił wszczęcia postępowania karnego przeciwko wskazanym osobom. Uznał on, że zarzuty skarżącego były pozbawione podstaw. Skarżącemu przysługiwało prawo do wymiany korespondencji z Misją Buddyjską w Polsce, mógł też rozmawiać z jej przedstawicielami telefonicznie. Ponadto przysługiwała mu dieta, która mniej więcej zgodna była z jego religijnymi przekonaniami. Prokurator podkreślił jednakże okoliczność, iż uwzględniając fakt, że skarżący był przetrzymywany w pojedynczej celi, nie było świadków jego złego traktowania przez personel więzienny, i niemożliwym jest ustalenie, czy opisane przez skarżącego zdarzenia rzeczywiście miały miejsce.

WYROK JAKÓBSKI przeciwko POLSCE

15. W dniu 13 października 2006 roku Sąd Rejonowy oddalił tymczasową apelację skarżącego przeciwko postanowieniu z dnia 13 czerwca 2006 roku. Sąd stwierdził, że skarżący odmawiając przyjmowania posiłków zawierających mięso powoływał się na swój wegetarianizm. Sąd uwzględnił też fakt, że w aktach więziennych nie było żadnych informacji wskazujących na to, iż skarżący jest wegetarianinem, a ponadto przez 3 miesiące zgadzał się on na dietę PK, chociaż nie jest to dieta całkowicie pozbawiona mięsa.

16. W dniu 14 listopada 2006 roku, w odpowiedzi na kolejne skargi składane przez skarżącego, Regionalny Inspektor Służby Więziennej poinformował skarżącego, że jedyną dietą o charakterze specjalnym dostępną w Zakładzie Karnym w Goleniowie jest dieta "PK". Dieta ta, oprócz wieprzowiny, zawiera różne produkty mięsne, takie jak wołowina, drób i ryby. W tym zakładzie karnym dieta bezmięsna nie jest dostępna.

17. W dniu 20 listopada 2006 roku Inspektor Służby Więziennej w Szczecinie, w odpowiedzi na kolejną skargę, ponownie stwierdził, że jedynym rodzajem diety uwzględniającej przekonania religijne skarżącego jest dieta PK. Ponadto wyjaśnił on, że:

"Skazany ma prawo do zmiany wyznania w trakcie odbywania kary pozbawienia wolności oraz do korzystania z wolności wyznania, o ile sobie tego życzy. Nie oznacza to jednakże, iż władze więzienne zobowiązane są zapewnić takiej osobie specjalne wyżywienie spełniające konkretne wymagania wynikające z zasad jej wiary. Kwestia rodzaju wyżywienia związanego z religią lub tradycją kulturową nie powinna prowadzić do manipulacji ze strony skazanych wobec władz więziennych w celu osiągnięcia korzyści osobistych."

18. W dniu 14 grudnia 2006 roku Sąd Rejonowy w Goleniowie oddalił tymczasową apelację skarżącego przeciwko postanowieniu z dnia 29 września 2006 roku.

19. W dniu 25 czerwca 2007 roku Misja Buddyjska w Polsce ponownie wystosowała pismo do Naczelnika Zakładu Karnego w Goleniowie, zwracając się do niego o zapewnienie skarżącemu diety bezmięsnej.

20. W skardze wniesionej do Sądu Okręgowego w Szczecinie w dniu 3 września 2007 roku skarżący podniósł, że dieta jaką mu przyznano w Zakładzie Karnym w Goleniowie nie uwzględniała jego przekonań religijnych.

21. W dniu 3 grudnia 2007 roku Sąd Okręgowy oddalił skargę skarżącego. Sąd stwierdził, że skarżący pozostawał na specjalnej diecie począwszy od 18 lipca 2006 roku. Dalej Sąd zauważył, że biorąc pod uwagę panujące w więziennej kuchni warunki techniczne, transport posiłków oraz niedobory kadrowe w kuchni, niemożliwym jest zapewnianie każdemu więźniowi indywidualnego wyżywienia zgodnego z dietetycznymi wymaganiami jego wyznania. Sąd potwierdził również, że przygotowywano posiłki nie zawierające wieprzowiny.

22. W marcu 2009 roku skarżący został przeniesiony do Zakładu Karnego w Nowogrodzie. W dniu 2 maja 2009 roku wystąpił on z prośbą o wydawanie mu posiłków bezmięsnych z uwagi na wymagania dietetyczne jego wyznania. Prośba skarżącego została odrzucona w dniu 13 maja 2009 roku.

23. W dniu 12 sierpnia 2009 roku, w odpowiedzi na skargę skarżącego, Rzecznik Praw Obywatelskich poinformował go, że władze więzienne nie są zobowiązane przygotowywać specjalnych posiłków uwzględniających zróżnicowane

WYROK JAKÓBSKI przeciwko POLSCE

wymagania dietetyczne. Ponadto, z uwagi na fakt, że skarżący był jedynym buddystą w tym zakładzie karnym, stanowiłoby to zbyt duże obciążenie dla władz więziennych.

II. WŁAŚCIWE PRAWO KRAJOWE I PRAKTYKA

A. Kodeks karny wykonawczy

24. Sytuację więźniów i osób tymczasowo aresztowanych reguluje Kodeks karny wykonawczy z dnia 6 czerwca 1997 roku.

Zgodnie z Artykułem 109 tego Kodeksu, więźniowie powinni otrzymywać posiłki przy uwzględnieniu charakteru ich zatrudnienia, wieku oraz – tam, gdzie jest to możliwe – przekonań religijnych i kulturowych. Na podstawie tego artykułu Minister Sprawiedliwości wydał Zarządzenie z dnia 22 września 2003 roku w sprawie określenia wartości dziennej normy wyżywienia oraz rodzaju diet wydawanych osobom osadzonym w zakładach karnych i aresztach śledczych. Zarządzenie to wymienia dwa rodzaje specjalnych diet – "dieta lekkostrawna" oraz "dieta cukrzycowa".

B. Środki na podstawie prawa cywilnego

25. Artykuł 23 kodeksu cywilnego zawiera otwartą listę tak zwanych "dóbr osobistych". Przepis ten stanowi:

"Dobra osobiste człowieka, jak w szczególności zdrowie, wolność, cześć, swoboda sumienia, nazwisko lub pseudonim, wizerunek, tajemnica korespondencji, nietykalność mieszkania, twórczość naukowa, artystyczna, wynalazcza i racjonalizatorska, pozostają pod ochroną prawa cywilnego niezależnie od ochrony przewidzianej w innych przepisach."

Artykuł 24 ustęp 1 kodeksu cywilnego stanowi:

"Ten, czyje dobro osobiste zostaje zagrożone cudzym działaniem, może żądać zaniechania tego działania, chyba że nie jest ono bezprawne. W razie dokonanego naruszenia może on także żądać, ażeby osoba, która dopuściła się naruszenia, dopełniła czynności potrzebnych do usunięcia jego skutków ... Na zasadach przewidzianych w kodeksie może on również żądać zadośćuczynienia pieniężnego lub zapłaty odpowiedniej sumy pieniężnej na wskazany cel społeczny."

Artykuł 445 § 1 Kodeksu cywilnego, mający zastosowanie w przypadku uszkodzenia ciała lub rozstroju zdrowia na skutek niedozwolonego czynu lub zaniechania ze strony urzędnika państwowego, brzmi następująco:

"... Sąd może przyznać poszkodowanemu odpowiednią sumę tytułem zadośćuczynienia pieniężnego za doznaną krzywdę."

Zgodnie z artykułem 448 Kodeksu cywilnego, osoba, której dobra osobiste zostały naruszone może żądać zadośćuczynienia. Przepis ten, w odpowiednim fragmencie, brzmi następująco:

"W razie naruszenia dobra osobistego sąd może przyznać temu, czyje dobro osobiste zostało naruszone, odpowiednią sumę tytułem zadośćuczynienia pieniężnego za doznaną krzywdę lub na jego żądanie zasądzić odpowiednią sumę pieniężną na wskazany przez niego cel społeczny, niezależnie od innych środków potrzebnych do usunięcia skutków naruszenia."

C. Europejskie Reguły Więzienne

WYROK JAKÓBSKI przeciwko POLSCE

26. Rekomendacja Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie Europejskich Reguł Więziennych (Rec (2006)2) ("Europejskie Reguły Więzienne"), przyjęta w dniu 11 stycznia 2006 roku, określa następujące standardy dotyczące diety więziennej, które mogą mieć znaczenie w kontekście niniejszej sprawy.

Reguła 22 brzmi następująco:

- "1. Więźniom należy zapewnić pożywną dietę, uwzględniającą ich wiek, kondycję fizyczną, wyznanie, tradycje kulturowe oraz charakter ich pracy.
2. Wymogi dotyczące pożywnej diety, w tym minimalna wartość energetyczna oraz zawartość białka, powinny być określone w prawie wewnętrznym.
3. Żywność powinna być przygotowywana i podawana z przestrzeganiem zasad higieny.
4. Posiłki powinny być podawane trzy dziennie, z rozsądnymi przerwami pomiędzy nimi.
5. Więźniowie powinni posiadać nieprzerwany dostęp do czystej wody pitnej.
6. Lekarz lub wykwalifikowana pielęgniarka powinni zaordynować zmianę diety dla danego więźnia w sytuacji, gdy zaistnieje taka potrzeba ze względów medycznych."

PRAWO

I. ZARZUT NARUSZENIA ARTYKUŁU 9 KONWENCJI

27. Skarżący wystąpił z zarzutem, że władze więzienne, odmawiając zapewnienia mu bezmięsnej diety zgodnej z jego przekonaniami religijnymi naruszyły jego prawo to uzewnętrzniania swojego wyznania poprzez przestrzeganie zasad religii buddyjskiej, co podlega ochronie na podstawie Artykułu 9 Konwencji, który brzmi następująco:

"1. Każdy ma prawo do wolności myśli, sumienia i wyznania; prawo to obejmuje wolność zmiany wyznania lub przekonań oraz wolność uzewnętrzniania indywidualnie lub wspólnie z innymi, publicznie lub prywatnie, swego wyznania lub przekonań przez uprawianie kultu, nauczanie, praktykowanie i czynności rytualne.

2. Wolność uzewnętrzniania wyznania lub przekonań może podlegać jedynie takim ograniczeniom, które są przewidziane przez ustawę i konieczne w społeczeństwie demokratycznym z uwagi na interesy bezpieczeństwa publicznego, ochronę porządku publicznego, zdrowia i moralności lub ochronę praw i wolności innych osób."

28. Rząd zakwestionował taką argumentację.

A. Dopuszczalność skargi

29. Rząd argumentował, że skarżący mógł skorzystać, czego nie uczynił, ze środków o charakterze zadośćuczynienia, określonych w postanowieniach Artykułów 23 oraz 24 Kodeksu cywilnego w związku z Artykułem 445 oraz 448 Kodeksu cywilnego, w celu wniesienia pozwu o zadośćuczynienie z tytułu osadzenia w warunkach nieodpowiadających jego przekonaniom religijnym. Zdaniem Rządu, osoba pozbawiona wolności, której dobra osobiste zostały naruszone w wyniku niezapewnienia jej przez władze wyżywienia zgodnego z jej przekonaniami religijnymi ma prawo wnieść pozew cywilny przeciwko Skarbowi Państwa. Rząd nie podał żadnych przykładów praktyki sądowej w tym względzie.

30. Skarżący odpowiedział, że środek ten nie mógł zostać uznany przez niego za odpowiedni i skuteczny, i w jego przypadku nie rokował powodzenia. W

WYROK JAKÓBSKI przeciwko POLSCE

szczegółności skarżący powołał się na fakt, iż władze więzienne poinformowały go, że nie było możliwe przygotowywanie wegetariańskich posiłków w więzieniu, ponieważ stanowiłoby to zbyt duże obciążenie dla władz.

31. Trybunał ponownie stwierdza, że zasada wyczerpania środków przewidzianych prawem wewnętrznym określona w Artykule 35 § 1 Konwencji wymaga, aby skarżący mógł normalnie skorzystać ze środków dostępnych i wystarczających dla uzyskania zadośćuczynienia z tytułu zarzucanych naruszeń. Istnienie takich środków musi być wystarczająco pewne nie tylko w teorii, ale również w praktyce, ponieważ bez spełnienia tego warunku będą one pozbawione wystarczającej dostępności oraz skuteczności (patrz, między innymi, sprawa *Orchowski przeciwko Polsce*, nr 17885/04, § 105, ECHR 2009- ... (wyjątki); *Norbert Sikorski przeciwko Polsce*, nr 17599/05, § 108, 22 października 2009 r.).

32. Trybunał po pierwsze zauważa, że na podstawie Artykułu 448 Kodeksu cywilnego nie można wnieść roszczenia o zadośćuczynienie, o ile zarzucane naruszenie nie było skutkiem czynu niedozwolonego lub zaniechania. Odmowa zapewnienia skarżącemu specjalnej diety przez cały czas była zgodna z prawem, przy uwzględnieniu postanowień Artykułu 109 Kodeksu karnego wykonawczego (patrz ustęp 24 powyżej). Dlatego też w okolicznościach niniejszej sprawy, wniesienie pozwu na podstawie Artykułu 445 lub Artykułu 448 Kodeksu cywilnego nie mogło zapewnić skarżącemu realnych perspektyw zapewnienia mu diety zgodnej z wymaganiami jego wyznania. Trybunał pragnie jednocześnie dodać, że skarżący nie występował o zadośćuczynienie, lecz o zapewnienie mu posiłków uwzględniających jego przekonania religijne. Rząd nie wykazał też, że powołane postanowienia Kodeksu cywilnego zapewniłyby osiągnięcie spodziewanego zaspokojenia. Ponadto Trybunał zauważa, że Rząd nie odwołał się do jakichkolwiek orzeczeń sądów krajowych, które wskazałyby, że osoby przetrzymywane w nieodpowiednich warunkach zdołały uzyskać poprawę swojego *status quo* (patrz również sprawa *Orchowski*, powołana wyżej, § 108, 109; *Latak przeciwko Polsce* (dec.), nr 52070/08, § 79, 12 października 2010). Z tych względów sprzeciw Rządu musi zostać odrzucony.

33. Trybunał stwierdza, że przedmiotowa skarga nie jest w sposób oczywisty nieuzasadniona w rozumieniu Artykułu 35 § 3 Konwencji. Stwierdza też dalej, że nie jest ona niedopuszczalna z jakichkolwiek innych powodów. A zatem musi zostać uznana za dopuszczalną.

B. Meritum skargi

1. Stanowisko skarżącego

34. Skarżący podniósł, że zgodnie z Artykułem 9 Konwencji Państwo ma obowiązek poszanowania i wspierania wolności jednostki w praktykowaniu swojego wyznania. Jakiegokolwiek ograniczenia mogą być nałożone jedynie w interesie bezpieczeństwa publicznego, ochrony porządku publicznego, zdrowia i moralności oraz wolności innych osób. Zdaniem skarżącego przestrzeganie zasad wegetarianizmu nie może zostać uznane za zagrożenie dla bezpieczeństwa publicznego, zdrowia, moralności ani praw i wolności innych osób.

35. Skarżący podkreślił dalej, że Buddyzm stanowi ścieżkę życia, na której jednostka powinna poznawać samą siebie i rozwijać swoją samoświadomość. Buddysta powinien doskonalić swoje życie duchowe. Odwołał się on do Trzeciej

WYROK JAKÓBSKI przeciwko POLSCE

Dodatkowej Zasady Shakyamuni Buddha (w świętej księdze Brahmajala Sutra), zgodnie z którą:

"Uczniowi Buddy nie wolno świadomie jeść mięsa. Nie powinien on spożywać ciała jakiegokolwiek obdarzonej czuciem istoty. Osoba jedząca mięso traci ziarno Wielkiego Współczucia ... Ci, którzy to czynią, winni są niezliczonych występków."

36. Na koniec skarżący stwierdził, że Budda był nauczycielem, który dawał sugestie i wskazówki, ale nigdy nie wydawał rozkazów. Zauważył też, że jeżeli buddysta nie postępuje zgodnie z tymi wskazówkami, zatrzymuje się na ścieżce swojego samorozwoju i odrzuca nauczanie Buddy.

2. Stanowisko Rządu

37. Rząd stwierdził, że co do zasady nie kwestionuje tego, iż religijne zasady dotyczące diety mogą zostać uznane za zasadniczy aspekt praktyk religijnych i jako takie objęte są prawem do uzewnętrzniania swojej religii w rozumieniu Artykułu 9 Konwencji.

38. W swoim stanowisku Rząd, powołując się na *Wielką Encyklopedię PWN, tom 4, Warszawa 2001, s. 544*, zauważył że Buddyzm generalnie nie zabrania jedzenia mięsa, a wegetarianizm nie stanowi wymogu ani elementu składowego religii buddyjskiej. Dalej Rząd stwierdził, powołując się na Wikipedię (http://en.wikipedia.org/wiki/Buddhist_cusine), że nawet rygorystyczna szkoła Mahayana, do której skarżący deklarował swoją przynależność jedynie zaleca wegetarianizm, natomiast nie nakazuje stosowania go. Stąd też jedynie niektórzy z buddystów Mahayana są wegetarianami.

39. Rząd podniósł też, że w konkretnych okolicznościach niniejszej sprawy wegetarianizm nie może zostać uznany za kluczowy aspekt praktykowania przez skarżącego swojej religii – w szczególności uwzględniając fakt, że skarżący wyraził zgodę na dietę PK i prosił o jej kontynuowanie.

40. W dalszej części swojego stanowiska Rząd stwierdził, że w każdym razie wymogi określone w ustępie drugim artykułu 9 Konwencji zostały spełnione. W szczególności zaś, zgodnie z Artykułem 109 § 1 Kodeksu karnego wykonawczego, nie ma obowiązku przyznawania więźniowi specjalnej diety zgodnej z jego przekonaniami religijnymi. Rząd przyznał jednakże, że tam gdzie możliwe było zapewnienie przez zakład karny specjalnej diety, taka dieta powinna była zostać więźniowi przyznana.

41. W konkluzji Rząd stwierdził, że przyjęcie założenia iż władze państwowe mają obowiązek zapewnić każdemu osadzonemu specjalne wyżywienie zgodne z jego przekonaniami religijnymi byłoby zbyt rygorystyczne i pociągałoby za sobą zbyt wiele problemów natury technicznej i finansowej. Zdaniem Rządu dieta, jaką przyznano skarżącemu mniej więcej odpowiadała wymaganiom określonym przez zasady jego religii. Biorąc pod uwagę fakt, że w Zakładzie Karnym w Goleniowie przebywało prawie 1200 osadzonych, przygotowywanie specjalnych posiłków tylko dla jednej osoby nakładałoby nadmierne obciążenia na władze więzienne.

3. Ocena Trybunału

(a) Stosowanie Artykułu 9 Konwencji

42. Trybunał musi w pierwszej kolejności rozważyć, czy skarżący może powoływać się na Artykuł 9 Konwencji.

WYROK JAKÓBSKI przeciwko POLSCE

43. Skarżący stwierdził, że odmowa przyznania mu w więzieniu diety bezmięsnej, zgodnej z zasadami jego religii naruszyła jego prawo do uzewnętrzniania swojego wyznania w drodze stosowania się do zasad religii buddyjskiej. Rząd argumentował, że w niniejszej sprawie wegetarianizm nie może zostać uznany za kluczowy aspekt praktykowania przez skarżącego swojej religii, ponieważ rygorystyczna szkoła Mahayana, do której skarżący miał przynależeć jedynie zalecała, a nie nakazywała przestrzeganie zasad wegetarianizmu.

44. Trybunał zauważa, że Artykuł 9 Konwencji wyszczególnia różne formy, jakie może przybierać uzewnętrznianie przez jednostkę swojego wyznania lub przekonań, a mianowicie modlitwa, nauczanie, praktykowanie oraz czynności rytualne (patrz, *mutatis mutandis*, *Cha'are Shalom Ve Tsedek przeciwko Francji* [GC], nr 27417, § 73, ECHR 2000-VII). Przepis ten nie chroni każdego czynu motywowanego lub inspirowanego wyznaniem lub przekonaniem (patrz *Leyla Şahin przeciwko Turcji* [GC], nr 44774/98, § 78, ECHR 2005-XI). Wolność myśli, sumienia i wyznania odnosi się do poglądów, które osiągnęły już pewien stopień siły przekonywania, powagi, spójności oraz ważności (patrz *Leela Förderkreis e.V. i Inni przeciwko Niemcom*, nr 58911/00, § 80, 6 listopada 2008 roku). Ponadto, zdefiniowany w orzecznictwie Trybunału obowiązek Państwa dochowania neutralności i bezstronności jest nie do pogodzenia z jakimkolwiek uprawnieniem ze strony Państwa do dokonywania oceny zasadności przekonań religijnych (patrz sprawa *Leyla Şahin*, powołana wyżej, § 107).

45. Trybunał zauważa również, że Buddyzm jest jedną w głównych religii światowych, oficjalnie uznaną w wielu krajach. Ponadto stwierdzono już, że przestrzeganie zasad dietetycznych może zostać uznane jako bezpośredni sposób wyrażania w praktyce swojego wyznania w rozumieniu Artykułu 9 (patrz sprawa *Cha'are Shalom ve Tsedek*, powołana wyżej, §§ 73 i 74). W niniejszej sprawie skarżący wystąpił o zapewnienie mu diety bezmięsnej, ponieważ jako praktykujący buddysta pragnął uniknąć jedzenia mięsa. Nie rozstrzygając tego, czy w każdym przypadku takie decyzje podejmowane są w celu wypełnienia obowiązku religijnego (patrz sprawa *Leyla Şahin*, powołana wyżej, § 78) – jako że mogą zaistnieć sytuacje, kiedy podejmowane są one z powodów poza-religijnych – w niniejszej sprawie Trybunał uznaje, że decyzja skarżącego o stosowaniu się do zasad diety wegetariańskiej może zostać uznana jako motywowana lub inspirowana jego wyznaniem, i że nie była ona bezpodstawna. Dlatego też odmowa władz więziennych zapewnienia mu diety wegetariańskiej wchodzi w zakres objęty Artykułem 9 Konwencji.

(b) Kwestia ingerencji

46. Trybunał zauważa, że skarżący podniósł, iż odmowa zapewnienia mu posiłków bezmięsnych stanowiła ingerencję w jego prawa gwarantowane na podstawie Artykułu 9 Konwencji. Jednakże Trybunał jest zdania, że okoliczności sprawy skarżącego, a w szczególności charakter jego skargi zostaną lepiej zbadane z punktu widzenia pozytywnych obowiązków Państwa pozwanego.

47. W tym względzie Trybunał ponownie stwierdza, że niezależnie od tego czy sprawa jest badana z punktu widzenia pozytywnego obowiązku Państwa, polegającego na podjęciu rozsądnych i odpowiednich działań dla zagwarantowania skarżącemu prawa wynikającego z ustępu 1 Artykułu 9, czy też z punktu widzenia ingerencji ze strony władzy publicznej, uzasadnianej zgodnie z ustępem 2 – obowiązujące tutaj zasady pozostają zasadniczo podobne. W obu kontekstach należy uwzględnić

właściwą równowagę, jaką trzeba znaleźć pomiędzy przeciwstawnymi interesami jednostki i społeczeństwa jako całości; w obu też kontekstach Państwo zachowuje pewien margines uznaniowości w określaniu działań, jakie należy podjąć dla zapewnienia zgodności z Konwencją. Ponadto, nawet w odniesieniu do pozytywnych obowiązków Państwa wynikających z pierwszego ustępu Artykułu 9 – przy określaniu wymaganej równowagi cele wymienione w drugim ustępie mogą mieć pewne znaczenie (patrz, *mutatis mutandis*, sprawa *Hatton i Inni przeciwko Zjednoczonemu Królestwu* [GC], nr 36022/97, § 98, ECHR 2003-VIII).

(c) Zgodność z Artykułem 9 Konwencji

48. Trybunał po pierwsze zauważa, że co najmniej od 2006 roku, początkowo w Zakładzie Karnym w Goleniowie a następnie w Zakładzie Karnym w Nowogrodzie, skarżący wielokrotnie występował o dietę bezmięsną. Władze odrzucały jego prośby, w szczególności posługując się argumentem, że przygotowywanie bezmięsnych posiłków dla jednej osoby byłoby zbyt kosztowne (dodatkowe koszty związane z wymogami higienicznymi) i nakładałoby nadmierne obciążenie na personel kuchenny (patrz ustępy 7, 20, oraz 21 powyżej).

49. Trybunał dalej zauważa, że przez pewien okres czasu skarżący miał przyznaną dietę PK – dietę nie zawierającą wieprzowiny, z niewielką ilością mięsa. Skarżący jednakże twierdził, że dieta ta nie odpowiadała w pełni wymogom jego wyznania (patrz ustęp 12 powyżej).

50. Trybunał zauważa, że zgodnie ustępem drugim Artykułu 9 Konwencji ograniczenia są dopuszczalne między innymi dla ochrony zdrowia publicznego lub moralności, lub w celu ochrony praw i wolności innych osób. I chociaż Trybunał gotów jest przyjąć argument, że decyzja o podjęciu specjalnych działań na rzecz jednego tylko więźnia w ramach całego systemu może powodować finansowe konsekwencje dla zakładu karnego, a tym samym pośrednio wpływać na jakość traktowania pozostałych więźniów – to jednak Trybunał musi ocenić, czy można uznać, że Państwo znalazło sprawiedliwą równowagę pomiędzy interesami zakładu, innych więźniów, a partykularnymi interesami skarżącego.

51. Dla uzasadnienia obowiązujących w więzieniu regulacji żywnościowych Rząd powołał się na Artykuł 109 Kodeksu karnego wykonawczego oraz na zarządzenia Ministra Sprawiedliwości, zgodnie z którymi na podstawie prawa polskiego nie ma obowiązku podawania specjalnej diety zgodnej z przekonaniami religijnymi osadzonych. Rząd zauważył również, że zapewnienie każdemu więźniowi specjalnego jedzenia zgodnego z jego przekonaniami spowodowałoby zbyt wiele trudności natury technicznej i finansowej (patrz ustęp 40 powyżej).

52. Zgodnie ze swoim wyznaniem, skarżący powinien pozostawać na prostej diecie bezmięsnej. Poprosił on tylko o przyznanie mu diety wegetariańskiej, z wyłączeniem produktów mięsnych (patrz ustęp 12 powyżej). Trybunał zauważa, że jego posiłki nie musiały być przygotowywane, gotowane ani podawane w jakiś szczególny sposób (patrz *mutatis mutandis*, sprawa *D i E.S. przeciwko Zjednoczonemu Królestwu*, nr 13669/88, postanowienie Komisji z dnia 7 marca 1990 r., Decyzje i Raporty (DR) 65, s.245; sprawa *X przeciwko Zjednoczonemu Królestwu*, nr 5947/72, postanowienie Komisji z dnia 5 marca 1976 roku, Decyzje i Raporty (DR) 5, s. 8). W przeciwieństwie do ostatniej z wymienionych spraw, skarżącemu nie zaproponowano jakiegokolwiek alternatywnej diety; w kwestii odpowiedniej diety nie konsultowano się również z Misją Buddyjską. Trybunał nie jest wcale przekonany, że zapewnienie skarżącemu diety wegetariańskiej spowodowałoby jakiegokolwiek

WYROK JAKÓBSKI przeciwko POLSCE

zakłócenie procesu zarządzania zakładem karnym czy też obniżenie standardu posiłków podawanych pozostałym więźniom.

53. W tym względzie Trybunał wskazuje, że zalecenie Komitetu Ministrów Państw członkowskich, to jest Rekomendacja (Rec 92006) dotycząca Europejskich Reguł Więziennych (patrz ustęp 26 powyżej), zaleca podawanie więźniom posiłków uwzględniających ich wyznanie (patrz ustęp 26 powyżej). W swoich ostatnich wyrokach Trybunał zwracał uwagę władz na wagę tej rekomendacji, pomimo jej nieobowiązującego charakteru (patrz *Sławomir Musiał przeciwko Polsce*, nr 28300/06, § 96, ECHR 20009-... (wyjątki)).

54. Mając na względzie wszystkie powyższe okoliczności, oraz pomimo istnienia marginesu uznaniowości pozostawionego Państwu pozwanemu – Trybunał stwierdza, że władze nie zdołały dokonać sprawiedliwego wyważenia pomiędzy interesami władz więziennych a interesami skarżącego, to jest jego prawem do uzewnętrzniania swojego wyznania poprzez przestrzeganie zasad religii buddyjskiej.

55. Trybunał stwierdza, że nastąpiło naruszenie Artykułu 9 Konwencji.

II. ZARZUT NARUSZENIA ARTYKUŁU 14 KONWENCJI W ZWIĄZKU Z ARTYKUŁEM 9 KONWENCJI

56. Skarżący, na podstawie Artykułu 14 w związku z Artykułem 9, wystąpił z zarzutem, że był dyskryminowany, ponieważ innym grupom wyznaniowym w zakładzie karnym umożliwiono korzystanie ze specjalnej diety.

Artykuł 14 Konwencji stanowi co następuje:

"Korzystanie z praw i wolności wymienionych w niniejszej Konwencji powinno być zapewnione bez dyskryminacji wynikającej z takich powodów jak płeć, rasa, kolor skóry, język, religia, przekonania polityczne i inne, pochodzenie narodowe lub społeczne, przynależność do mniejszości narodowej, majątek, urodzenie bądź z jakichkolwiek innych przyczyn."

57. Trybunał stwierdza, że zarzut ten związany jest z zarzutem badanym powyżej, a zatem także musi zostać uznany za dopuszczalny.

58. Trybunał ponownie stwierdza, że Artykuł 14 nie funkcjonuje niezależnie, lecz odgrywa ważną rolę uzupełniającą w stosunku do pozostałych przepisów Konwencji i jej Protokołów, jako że zapewnia znajdującym się w podobnej sytuacji jednostkom ochronę przed dyskryminacją w korzystaniu z praw określonych w pozostałych przepisach. W sytuacji jeżeli w oparciu o materialny Artykuł Konwencji lub jej Protokołów, traktowany zarówno samodzielnie jak i w związku z Artykułem 14, stwierdzono oddzielne naruszenie Artykułu materialnego – generalnie Trybunał nie musi badać sprawy również na podstawie Artykułu 14, chociaż sytuacja przedstawia się inaczej w przypadku gdy zasadniczym aspektem sprawy jest wyraźnie nierówne traktowanie przy korzystaniu z przedmiotowych praw (patrz sprawa *Chassagnou i Inni przeciwko Francji* [GC], nr 25088/94, 28331/95 oraz 28443/95, § 89 ECHR 1999-III, oraz *Dudgeon*, powołana wyżej, § 67).

59. W okolicznościach niniejszej sprawy Trybunał uznaje, że nierówność traktowania, której ofiarą miał stać się skarżący, została w sposób wystarczający uwzględniona w powyższej ocenie prowadzącej do stwierdzenia naruszenia materialnego przepisu Konwencji. Wynika stąd, że nie ma powodu dla odrębnego badania tych samych faktów z punktu widzenia Artykułu 14 Konwencji (patrz *Metropolitan Church of Bessarabia i Inni przeciwko Mołdowie*, nr 45701/99, § 134,

WYROK JAKÓBSKI przeciwko POLSCE

ECHR 2001-XII, oraz *Sidiropoulos i Inni przeciwko Grecji*, 10 lipca 1998, § 52, *Raporty z Wyroków i Orzeczeń* 1998-IV).

III. ZASTOSOWANIE ARTYKUŁU 41 KONWENCJI

60. Artykuł 42 Konwencji przewiduje, iż:

"Jeżeli Trybunał stwierdzi, że nastąpiło naruszenie Konwencji lub jej Protokołów, oraz jeżeli prawo wewnętrzne zainteresowanej Wysokiej Układającej się Strony pozwala tylko na częściowe usunięcie konsekwencji tego naruszenia, Trybunał orzeka, gdy zachodzi taka potrzeba, o przyznaniu słusznego zadośćuczynienia pokrzywdzonej stronie."

A. Szkoda

61. Skarżący wystąpił o przyznanie mu kwoty w wysokości 5 000 euro (EUR) z tytułu poniesienia szkody niepieniężnej.

62. Rząd wniósł sprzeciw co do kwoty żadanego zadośćuczynienia, stwierdzając że jest ono bezpodstawne i nieuzasadnione.

63. Trybunał przyznaje skarżącemu kwotę 3 000 EUR z tytułu szkody niepieniężnej.

B. Koszty i wydatki

64. Skarżący wystąpił również o kwotę 1 037 EUR (850 EUR kosztów prawnych plus 187 EUR VAT) z tytułu kosztów i wydatków poniesionych przed Trybunałem.

65. Rząd nie zajął stanowisko w tym względzie.

66. Zgodnie z orzecznictwem Trybunału, skarżącemu przysługuje zwrot kosztów i wydatków jedynie w zakresie, w jakim wykazano że zostały one faktycznie oraz w sposób uzasadniony poniesione i pozostają z rozsądnej wysokości. Trybunał zauważa, że Rada Europy, w ramach pomocy prawnej, wypłaciła skarżącemu kwotę 850 EUR. W niniejszej sprawie, przy uwzględnieniu informacji znajdujących się w posiadaniu Trybunału oraz wyżej wymienionych kryteriów, Trybunał uznaje za uzasadnione przyznać skarżącemu kwotę 1 037 EUR z tytułu postępowania przed Trybunałem, pomniejszoną o kwotę już otrzymaną z tytułu pomocy prawnej od Rady Europy. Trybunał przyznaje zatem kwotę 187 EUR z tytułu kosztów i wydatków.

A. Odsetki za zwłokę

67. Trybunał uznaje za słuszne, że wysokość odsetek za zwłokę powinna zostać oparta na krańcowej stopie pożyczkowej Europejskiego Banku Centralnego, do której należy dodać trzy punkty procentowe.

Z TYCH WZGLĘDÓW TRYBUNAŁ JEDNOGŁOŚNIE

1. *Uznaje wniosek za dopuszczalny;*
2. *Stwierdza, że nastąpiło naruszenie Artykułu 9 Konwencji;*
3. *Stwierdza, że nie istnieje potrzeba odrębnego badania skargi na podstawie Artykułu 14 w związku z Artykułem 9 Konwencji;*
4. *Stwierdza*
 - (a) że Państwo pozwane powinno zapłacić skarżącemu, w terminie trzech miesięcy od dnia, w którym wyrok stanie się ostateczny zgodnie z Artykułem 44 § 2

WYROK JAKÓBSKI przeciwko POLSCE

Konwencji, kwotę 3 000 EUR (trzy tysiące euro), plus podatek jaki może podlegać naliczeniu – z tytułu szkody niepieniężnej, oraz kwotę 187 EUR (sto osiemdziesiąt siedem euro) z tytułu kosztów i wydatków, przeliczoną na złote polskie po kursie obowiązującym w dniu rozliczenia;

(b) że poczynwszy od wygaśnięcia wyżej wymienionego okresu trzech miesięcy do chwili rozliczenia, płatności podlegają proste odsetki od wyżej wymienionych kwot według stawki równej krańcowej stopie pożyczkowej Europejskiego Banku Centralnego obowiązującej w okresie zwłoki plus trzy punkty procentowe;

5. *Oddala* pozostałą część roszczenia skarżącego o słuszne zadośćuczynienie.

Sporządzono w języku angielskim oraz ogłoszono w formie pisemnej w dniu 7 grudnia 2010 roku, na zasadach artykułu ust. 2 i 3 Regulaminu Trybunału.

Lawrence Early
Kancierz

Nicolas Bratza
Przewodniczący